

Hónapló

Dalos György

Magyar őstörténet

V. Peti egyike volt annak a négy történészhallgatónak, aki 1962 őszén kezdte tanulmányait a moszkvai Lomonoszovon. Néprajz szakra jelentkezett, és már négy szemesztert tudhatott maga mögött a debreceni egyetemen. Vagyis két évvel idősebb volt nálunk és felnőttebb is: enyhén kopaszodott, fekete keretű szemüveget viselt, öltönyben, nyakkendőben járt a foglalkozásokra, a gyorsabb orosz nyelvi előmenetel céljából egy Tesla magnót is hozott otthonról, és verejtékes igyekezettel készülődött a közismereti és ideológiai szemináriumokra.

94

Az első két évben még nem lakhattunk a mesés főépületben, hanem onnan három trolibuszmegállónyira, a Lomonoszov sugárúton, mégpedig négy egymás mellett lévő négyágvas szobában a 321-estől a 324-esig. A nagykövetség helyesen úgy rendelkezett, hogy magyarok magyarokkal ne lakjanak együtt, mert akkor egymással fognak társalogni, és nem sajátítják el a hétköznapi orosz. Eleinte azért összejártunk, főleg, hogy megbeszéljük az izgalmas és bizarr szovjet valóságot, amelyről igencsak kritikus véleményünk volt. Természetesen szóba került a politika is – ekkor tört ki a csaknem atomháborúba torkolló kubai rakétaválság, ekkor veszett össze Hruscsov az absztrakt művészettel, ekkor távozott Marosán a pártvezetésből –, de alapjában a januári vizsgaidőszaktól való szorongás és a helyi viszonyokba való beilleszkedés kötötte le a figyelmünket. Olykor együtt jártunk be a főépületbe a kinti kolesz büféjénél jobban ellátott menzára, ahol, ha mást nem, teát, kenyeret és mustárt ingyen lehetett fogyasztani – a szovjet diákok az ösztöndíjosztás előtti napokon ezen a jótéteményen éltek. Szakmai útjaink nagyjából a harmadik évfolyamon váltak külön – két társam régészként, Peti pedig, mint említettem, etnológusként specializálódott tovább, én pedig az új- és legújabb kori német történelem felé eveztem. Egyúttal a főépületbe is beköltözhattünk, megszűntek a napi találkozások, bár a Lomonoszov magyar közösségén belül még mindig csoportnak látszottunk – humán tanszékeken alig volt magyar diák.

Négyünk közül kétségtelenül én voltam a legsikeresebb: rendszeres irodalmi publikációk után 21 éves koromban megjelent első kötetem, tagja lettem az Írószövetségnek, a Művészeti Alapnak és a Pen Klubnak, s 1964 végén a kinti MSZMP-alapszervezet is felvett tagjai sorába. Közben pályámra is készültem, fényes karrier előtt állottam, és státuszomnak megfelelően beképzelt és nagyszájú voltam. Véleményemet, amely részint balos túlzásokból, részint a szovjet közellátás szidalmazásából állt, boldog-boldogtalannal közöltem, az sem zavart, hogy a nagykövetségről eljutott hozzám a tapin-

tatos üzenet, hogy kevesebbet kellene foglalkoznom a nonfiguratív művészettel, és Hruscovot sem illik Nyikitának nevezni. A rendszer alulról jött gyermekének tekintettem magamat, és nem féltem. Diplomáink megvédése után némi zökkenővel, merthogy a minisztérium nem számított négyünkre, végül is álláshoz jutottunk. Én „segédmuzeológus II” besorolásban kerültem a Munkásmozgalmi Múzeumba. Turkológus régész évfolyamtársamat a Nemzeti Múzeumban alkalmazták, ahol az évtizedek folyamán egyenesen a főigazgatói tisztségig vitte – tavaly halálozott el, Isten nyugosztalja.

A másik archeológus búcsút mondott a szakmának, és kiváló nemzetközi újságíró lett. V. Peti pedig néprajzkutatóként folytatta szakmáját, közelebbi témája a magyar őstörténet lett, szovjetunióbeli expedíciókon vett részt, és elnyerte a tudományok kandidátusa címét.

Furcsának tűnhet, de ezekből az egyetemi kapcsolatokból nem lett barátság. Ennek egyik oka talán az én pályaalakulásom volt. Korai, túl korai költői és közéleti diadalmenetemmel egy időben, régi gimnáziumi barátságaimat követve, egy maoista csoporthoz csatlakoztam, amely némileg hagyományos kézzel írott programtervezetében a rendszer ultrabalról történő erőszakos megdöntését tűzte ki célul. Mindezt már több helyütt megírtam, itt csak arra utalnék, hogy a moszkvai négyek hozzám képest más mezőnyben folytatták életútjukat. A két régésszel azután sem találkoztam, V. Petivel hébe-korba, az utcán, utoljára a rendszerváltás körül. Munkáról, családról, politikáról beszélgettünk, nem emlékszem, hogy bármi bajunk lett volna egymással. Nekem V. Peti ugyanaz a fekete keretű szemüveget viselő, enyhén kopaszodó, pedáns, öltönyös-nyakkendőes fiatalember maradt, akivel a Lomonoszov sugárúti kolesz büféjében ettük az ehetetlen szovjet szosziszkit vagy a menzán az ehetőbb bifsztroganovot.

Ugorjunk.

*

Voltaképpen nem értem, minek kellett Mező Gábor történésznek felmelegítenie a Demszky Gábor ellen több mint húsz éve felhozott sztorit, amellyel az akkori főpolgármestert kimondva-kimondatlanul III/III-as hírbe próbálta hozni. Eszerint Demszky 1976-ban bement volna a Gyorskocsi utcába, hogy megkérdezze a BM-et, miért nem kap munkát, erősen gyanítva, hogy Pór Györggyel való barátsága lehet az ok, és a BM szól le mindenhová, ahol alkalmazni próbálják. Pór György – nekem Gyuri – ismeretes módon az 1968-ban bíróság elé került maoista csoport vezetője volt, amiért két és fél esztendei szabadságvesztésre ítélték, ahonnan a kétharmad letöltése után szabadult.

Minthogy azonban nem hagyott fel az akkor már nem ultrabalos tevékenységgel, egyszerűen lehetetlenné tették, „néger” fordításokból s Vitányi Iván jóvoltából alkalmi szociológusi megbízásokból tengődött, majd 1975-ben kivándorolt. Magyar állampolgárságától megfosztották, és 1988-ig az ország területére sem léphetett be. Szétzilált viszonyai közepette egy ideig Demszky segített neki szállással, gondolom, olykor anyagi támogatással. Az említett Gyorskocsi utcai látogatásnak provokatív célja lehetett – bemenni, előzetese bejelentés és idézés nélkül. Ilyesmit a keletnémet ellenzékiek is

megpróbáltak; de őket be sem engedték a Stasi központjába. Demszkyvel viszont a leírás szerint maga dr. Végső Gyula alezredes beszélgetett, kíváncsiságból és információszerzés végett. A találkozás, legalábbis a későbbi főpolgármester elhelyezkedése szempontjából, nem volt gyümölcsöző – Demszky állás nélkül maradt, és létrehozta szamizdatkiadót. Egy valamire az eset mégis „jó volt”: Mező Gábor két évtized múlva felmelegíthette, s – ha már lúd, legyen kövér! – Pór Györgyöt is újólá, mert ez megtörtént két évtizeddel ezelőtt, ügynökgyanúba keverte.

Világos volt, hogy ebből a történetből én nem maradhattam ki, hiszen a maoista pernek magam is vádlottja voltam, s dr. Végső Gyula egyik kihallgatóm volt. Mező többé-kevésbé pontosan felsorolja, kivel mi történt a per után, rólam, akit egyébként újságírónak nevez, megjegyzi, hogy „később Brémában és Bécsben dolgozhatott” (a „hatott” itt nyilvánvalóan arra utal, hogy a rendszer tette lehetővé, ha ugyan nem maga szervezte meg, külföldi foglalkoztatásomat). Egy vádlott-társunkról, a két éve elhunyt Révai Gáborról nem felejt el megjegyezni, hogy „Demszky Gábor fővárosi sajtója és exsógora, a hírhedt Révai József fia” volt. Egyáltalán: valamennyi akkor elítélt összeesküvőről kiderül valami gyanús: egyik 1965-ben Vietnámba jelentkezett önkéntesnek, másik KISZ-titkár volt a gimnáziumban, a harmadiknak külkeresek voltak a szülei, nem is szólva az utóéletükben felfedezhető figyelemre méltó mozzanatokról. Amikor például (a Mező által már kellően, bár bizonyíték nélkül befeketített) Pór megkapta a kivándorlási engedélyt, befogadó országot kellett találnia. Egyebek között Kanada is felmerült, mivel ott élt Duczyńska Ilona, valaha hivatásos forradalmárnő. S noha kiderül, hogy neki nincs befolyása, s Pórt végül Franciaország fogadta be, Mező Gábor nem állja meg a kommentárt: „Duczynska Ilona valóban a hálózat ismert szereplője volt. Röviden, csak a tények: Komintern-ügynökként kezdte, így került össze Szabó Ervinnel, aki rávette Tisza István miniszterelnök meggyilkolására.” Mondhatnám, úgy is, mint Duczyńska Ilona életrajzírója (aki pl. tudja, hogy a Tisza-merénylet-kísérletet 1917 májusára tervezték, Szabó Ervin 1918 őszén meghalt, míg a Komintern 1919 áprilisában alakult), hogy Pór György és Révai Gábor („Demszky exsógora”) rossz történelmi társaságba keveredett. De hát azt már megszokhattuk, hogy a szélsőjobboldal buja fantáziájában a tatárjárást is Soros finanszírozta, és Mohács alapján véve Dobrev Klára műve volt, csak még nem lett belőle játékfilm.

*

Hanem itt jön a meglepetés: *A PestiSrácok.hu* olvasólevél-rovatában egyszer csak jelentkezik Dr. V. Peti, és kommentárként az alábbiakat közli: „K. M. lánya (az anonimizálás az én tapintatom), aki apja révén, M. (dettó) gyerekeként intenzív kapcsolatot tartott a Beszélő szerkesztőségével, titokban barátilag figyelmeztetett. Vigyázzak, mert D. Gy. (itt V. Peti óvatoskodik), akivel együtt tanultam a Lomonoszov Egyetem történelmi fakultásán – a rendőrség beépített besúgója. Jól emlékszem, Moszkvában, a magyar egyetemisták KISZ-szervezetében nagy botrány tört ki, amikor kiderült, hogy D. Gy. – másokkal együtt – igencsak határozottan és nyíltan Rákosi mel-

lett agitál. [...] A később „demokratikus ellenzéknek” nevezett, többek között, Révai fia, Géza és Demszky vezette szélsőségesen baloldali, erősen a maoizmussal rokonszenvező, valójában azonban rákosista csoport, amelyből végül kinőtt az úgynevezett „demokratikus ellenzék”.

V. Peti ennél bővebb lére eresztett emlékezésében, amelyben „Révai fia” már nem is Gábor, hanem egyenesen Géza, a meglobogtatott nevek érdektelenek. Mert lehetséges ugyan, hogy K. M. azt mondta, amit mondott, de az állítólagos óvás 1981 vége, vagyis a *Beszélő* létrejötte előtt nem hangzhatott el, tehát nem arra az időre vonatkozik, amikor V. Petivel közvetlen kapcsolatban álltam, ami pedig a moszkvai éveket illeti, én ott ugyan sok mindent összefecsegtem, de ilyen botrányra a kinti KISZ-szervezetben nem emlékszem. Időközben megkaptam, szép sűrű dossziém sem tesz említést róla, noha alaposan foglalkoztak velem a követségi BM-rezidencián. Még azt is jelentették, hogy gondozatlan a külsőm – valóban, se öltönyt, se nyakkendőt nem viseltem. Érdekesebb ennél, hogy egykori évfolyamtársam 2021. november 23-án 19.15-ig nem tartotta közlésre érdemesnek a dolgot, vagyis testvérek között is majdnem hatvan évig élt lelkében egy titokkal s a mögötte meghúzódó jól palástolt érzelmekkel. Mi lehet az oka annak, hogy épp most állt elő a leleplezéssel? Peti, Peti, nyolcvanéves vagy, én hetvennyolc, történetünk igazi magyar őstörténet, muszáj-e így zárulnia?

Hargitai Miklós

97

Várakozás

Most még fáj, de majd túl leszünk rajta: idén – megint – az Északra szakadt gyermekünk nélkül karácsonyozunk. Végül is megértem: arrafelé komolyan veszik a járványt, a korlátozások nem a választási ciklusokhoz és az állampárt aktuális népszerűségi mutatóihoz igazodnak, hanem a tényleges járványhelyzethez – ez is egy logika, mondhatni, hogy racionális, csak mi már elszoktunk tőle. Amikor megvettük a repülőjegyet, még híre-hamva sem volt az omikronnak. Voltaképpen jól számoltunk, csak arról az egyről feledkeztünk el, hogy ebben a pandémiában mindig jön egy újabb mutáns, ami átírja a szabályokat, és úgy viselkedik, mintha egy másik betegség lenne.

Az omikron nélkül ezt a hétvégét valószínűleg a szobájának a kitarakításával töltöttük volna. Itt „falun” van elég szobánk, de azért az övét is használjuk, viszont mielőtt hazajön, vissza szoktuk rendezni az eredeti állapotába. A SAAB-poszter és a régóta keret nélkül kallódó oltárkép visszakerül a falra, az ágy a sarokba, a fehér tévéasztal az ágy mellé, hogy komfortos legyen. Kinéztünk néhány LED-es fényfüzért, amit megvehettünk volna – energiatakarékos, és állítólag örökké tart, bár a mostaniról is ezt mondták, és tartott is, amíg a nyúl szét nem rágta –, én különféle gyümölcsökért

rohángálnék a közeli szőlősgazdához, meg távolabbra, a hűtőházba, ahol ilyenkor is van minden, a baracktól a szilváig (ez egy gyümölcsstermő vidék, itt csak az amatőrök meg a nyaralók vásárolnak a zöldségesnél). A kerékpárját beolajoznám: német gyártmány, a 60-as évekből, rozsdamentes felnikkel és sárhányóval; elnyúhetetlen, de az olajat azért szereti a lánc, különösen télen.

A kutya már akkor is mosolyog, ha csak meghallja a hangját a telefonban. Vagy a nevét, amikor kimondjuk. Azt, hogy „nem jön”, nem tudja értelmezni: hallja a nevét, és nevet. Akinek már volt golden retrieverje, az tudja, hogy ebben nincs semmi túlzás: a száját hátrahúzza, nem csak a foga, de az ínye is kilátszik, csóválja a farkát ültében, és közben izgalmában majd elszáll. Néha bekapcsoljuk neki a Skype-ot, olyankor halkan ugat is, és megpróbál benézni a telefon mögé, hátha ott van a hang tulajdonosa (bár a szagát nem érzi: nem érti az egészet, de azért tetszik neki). Két éve nem találkoztak, csak így, képernyőn és mikrofonon keresztül, és a kutya tizenkettő lesz hamarosan. Kétévesen került hozzánk, 2012-ben, aznap, amikor a pártszakadásról döntő LMP-kongresszus volt Csillebércen: én a *Népszabadság*ot tudósítottam, a család többi része pedig elhozta az ebet az idős bácsitól, aki egy hosszabb, pontosabban felső időkorlát nélküli kórházi tartózkodásra készült, a legjobb esetben is. (Emlékszem, ültem bent egy nagy hodályban az egykori úttörőtáborban, a műfüvel leterített padlón kutyák és apró gyerekek szaladgáltak boldogan, ahogyan ez a zöld pártok kongresszusain Európa-szerte szokás; előttünk két frakció élet-halál küzdelme zajlott az összefogás vagy harmadik pólus dilemma jegyében – egy Karácsony Gergely nevű, az országos politikában mérsékeltlen ismert frakcióvezető-helyettes néhány hónappal korábban vetette föl először az összellenzéki technikai koalíció lehetőségét –, a telefonomra pedig sorra jöttek az üzenetek, fotókkal, mert három kutya is volt a háznál, de mi csak egyre voltunk jók, úgyhogy választani kellett.)

Az idő szalad: a gyermek épp csak középiskolás volt akkor, most pedig a végzettsége és a szakmája is: tudós. Szokni kell még, de az a helyzet, hogy azokról a témákról, amikkel negyedszázadon át teleírtam az újságot, nem egyszerűen többet tud, mint én, de érti, benne él, mintha ő találta volna föl mindet. Az információáramlás iránya rég megfordult már: ha felhívom, ő tényekről, publikált adatokról, eredményekről beszél, én meg többnyire érzésekről, benyomásokról, meg néha arról a furcsa történetről, amit egyre kevésbé ért, mióta – még a jelen rezsim első ciklusában – kiköltözött.

A tavalyi volt az első külön töltött karácsonyunk, amiről már írtam, és az idei lesz a második. Hogy az utolsó-e, legalább egy ideig, arról nem mernék nyilatkozni, mert a tavalyit is az utolsó-nak gondoltuk. Egyszerűen attól félünk, hogy ha hazajönne, és esetleg még nem is kapná el az új variánst a repülőn, valószínűleg akkor sem tudna visszamenni. Mindennap egy-egy újabb ország jelenti be a zárást – Ausztria, Hollandia, Dánia –, a tendencia egyértelmű, és az teszi a szokásosnál is nyugtalanítóbbá, hogy mindegyikben sokkal jobb a pillanatnyi járványhelyzet, mint nálunk. Igaz, egyikben sem lesz választás jövő tavasszal. Magyarországon viszont lesz, ezért Ma-

gyarország nem zár. Nálunk most épp csúcson a hullám, talán már egy kicsit apad is, a Fidesz népszerűsége pedig ha lassan is, de emelkedik – az a napi 150 halott igazán nem nagy ár azért, hogy ez a pompás tendencia meg ne törjön. Ausztriában, ahol nagyjából a magyarhoz hasonló fázisban van a járvány, december 16-án 53-an haltak meg. Magyarországon ugyanaznap 144-en. Hasonló a differencia az összes Covid-halálozások számában is (13 ezer vs. 37 ezer; ezzel a különbséggel kellene a politikának elszámolni, ha olyan országban élnénk, ahol szokás az elszámolás). Van az Our World in Data oldalon egy grafikon, ami megmutatja, hogy az egyes országokban milyen szigorúak a korlátozások. Ami Magyarországot illeti, 2020 márciusa, az első védőintézkedések bevezetése óta csak egyszer volt a mostaninál enyhébb a szigor: 2021. november 4. és november 27. között, amikor naponta átlagosan több mint százan haltak meg. A magyar szigormutató advent utolsó hetében a 25-ös értéken áll (a csúcs idén márciusban 79,8 volt). Az ausztriai 65-ön.

Egy fél élet munkájának az értelme kérdőjeleződött meg bennem mostanában. Több is, mint fél: huszonöt éve vagyok a pályán, és mire megint eltelik huszonöt év, 77 leszek. Én tényleg hittem abban, hogy a világon megismerhető összes dolog közül a tudomány a legobjektívebbek közé tartozik, és hogy érdemes az életünk döntéseit a tudományos tényekhez igazítani. Hinni természetesen továbbra is hiszek, de kezdem belátni, hogy mit sem ér, ha azok viszont teljességgel szkeptikusak, akik a döntéseket hozzák. A magyar védekezés tavasz óta arra az – Orbán Viktor fizetett narrátorain kívül egyedül Orbán Viktor által osztott – vélelemre épül, hogy az oltás és csak az oltás képes megvédeni minket a járványtól. Az a végletesen egyoldalú stratégia, amit a miniszterelnök a neves járványszakértőkkel, Rogán Antallal és Habony Árpáddal együtt fundált ki, egyelőre kizárólag a halottak számában tűnik kiemelkedőnek, politikailag mégis működőképes – egyszerűen azért, mert a (nem utolsósorban épp Orbánék és a nekik boldogan kontrázó szélsőjobb által) kialakított korlátozásellenes hangulatban nem népszerű olyan ortodox, de hatékony ötletekkel előhozakodni, mint az iskolazár, a kijárási tilalom vagy a vásárlási időszávok rendszere. Annak ellenére sem, hogy karácsony előtt pár nappal még az sem jelenthető ki egyértelműen, hogy a járványhullám megtorpanása nem az őszi szünet következménye-e, amikor az iskolák tíz napon át zárva voltak.

Azokban a körökben, amelyekben mozgok – ez leginkább a tudomány és az újságírás határvidéke –, most az a tipp, hogy a napi halálozási szám nem fog száz alá esni, és hamarosan – könnyen lehet, hogy hamarabb, mint ahogy ezt a szöveget kinyomtatják – újra emelkedésnek indul. Azért írtam a prognózis elé ezt a hosszú, családias hangulatú bevezetőt, hogy egyértelmű legyen: nem annak drukkolok, hogy így legyen, sőt a tétjeimet is egy egészen más forgatókönyvre tettem, többek között egy retúr repülőjegy formájában. Ezekkel a sorokkal leginkább az értetlenségemet szeretném kifejezni: sem az nem fér a fejembe, hogyan lehetnek minden másnál, az életnél is fontosabbak a hatalom praktikus szempontjai, sem az, hogy miért fogadja el ezt a kifacsart értékrendet sok millió ember, akár a szeretteinek a halála árán is. Mert lehet azt mondani, hogy a politika már csak ilyen, de mint látjuk,

nem mindenütt ilyen. És nálunk sem volt mindig így: 2008 végén lemondott (nem felajánlotta a lemondását, hanem ténylegesen távozott) a közlekedési miniszter a négy halottat követelő monori vasúti baleset után, most viszont még csak óhatatlan veszteségnek sem tekinti senki; egyszerűen nem számít, hogy Ausztriával összehasonlítva elveszítünk naponta közel száz olyan embert, akiknek a halálára nincs magyarázat – nem hogy elfogadható: semmilyen.

Parászka Boróka

Magasak és természetesek

100

Legyen csend! – nem én találtam ki, hosszú, napokig tartó baráti beszélgetéseink egyik váratlan pillanatában hangzott el ez a kérés. Pedig mondani és vitatkoznivalónk volt bőven, érveinkből érvek sarjadtak. Igazán termékeny, beszédben és gondolatban gazdag volt ez az egyébként átkozottnak tűnő év. Majdnem minden megtörtént, aminek nem kellett volna megtörténnie. Árulás, hazugság, cserbenhagyás, csalódás, összeomlás, gyanakvás, reményvesztés. Mi jöhet még? Ó jöhetne még mindig sok rossz, a rossznak ezernyi arca van. De a mérleg ez: a legnagyobb veszteségek mind ezekből *a megélt elfordulásokból*, elégtelenségekből fakadnak. *Különleges év volt a tavalyi?* Aligha. Minden évről elmondható ez a romlástörténet, az emberi élet alapvetően romlás- és felejtéstörténet, s csak kivételes pillanatokban ringathatjuk magunkat abba a hitbe vagy illúzióba, hogy fejlődés- és tanulástörténetet élünk át.

A tavalyi év nem egy ilyen szerencsés pillanat. Vagy tán mégis, ahogy a legnagyobb veszteségek és elnémulások közepette megszólaltak a beszélgetések, létrejöttek új személyes dimenziók, új és erős értelmet nyert az emberi hang. Váratlan ajándékként jött a barátság, milyen különös, hétköznapi szó ez, annyira megszoktuk, hogy alig firtatjuk az értelmét. *Pedig ennek a szerencsétlennek gondolt évnak a derekán* kellett szembesülnöm azzal: az emberi viszonyok hányféle rétege, milyen részletei sűrűsödnek bele egy ilyen kapcsolatrendszerbe. Mennyi mindent fogalmaz meg, mond ki, tesz hallhatóvá, láthatóvá az ember egy barátság terében.

Mi lenne, ha politikai, társadalmi viszonyainkat is a barátságok hálójaként írnánk át? Annyival kalkulálnánk belőle, amennyi az emberi közelségekkel és közeledésekkel leírható, ha áthangolnánk a társadalmat a személyes kapcsolatok rendszerére. Ez különös és merész ötlet a globális politikai mechanizmusok korában, a tömegtájékoztatás és közösségi média korában, a hamis hírek és képzetek korszakában. Mindent visszajára fordítani: közelivé tenni, személyessé, közvetlenné, kis léptékűvé, fókuszálttá, intimmé, kölcsönössé. Lehetséges-e ez?

Ez a dilemma érlelődött ősze végére, tél elejére, amikor elhangzott a kérés: legyen csend! A frissen felfedezett, megerősített baráti beszélgetéseink hir-

telen megszakadtak. A hosszas, többórás telefonozások, a levelek, az ilyen-olyan eszközökkel célba juttatott üzenetek. Kiűzetés a paradicsomból. Az újra felfedezett személyesség elvesztését lehet pótolni az utóbbi években megszokott és nélkülözhetetlennek gondolt, közösséginek mondott zajjal – de nem érdemes. Ez a zörgés nem pótolja az átgondolt, reflektált emberi hangot. Úgyhogy, valóban, legyen csend.

Személyesen ezt éltem meg 2021 telén, és úgy döntöttem: valóban nem kötök kompromisszumot, nem keresek talmi pótlékokat. Visszavonultam jól bejáratott szakmai tereimből is: nincs több komment, nincs több poszt, elérési stratégiák. Volt már ilyen kísérletem az elmúlt hónapokban, most súlyt adott ennek a tapasztalat, hogy van másik kommunikációs élet, tényleg van személyesség, hitelesség. Marad a spektakulum nélküli munka. Tényleg, lehetséges a spektakulum felszámolása?

December elején tévéműsorba voltam hivatalos, Juszt Lászlóval beszélgettünk a szokásos dolgokról. Kire szavaznak az erdélyi magyarok? Kik a korrupáltak (rosszak, tévelygők, hibázók), és mi lesz velük? Annyiszor feltett kérdések, olyan unalmas szavak, mégis valami olyan nyugtalan, átláthatatlan ösköd van a mélyükön. A félelem sok-sok hordaléka. Rég nem voltam ilyen nyilvános, reflektorokkal megvilágított, jól konstruált térben, hirtelen léptem át a baráti beszélgetések világából ide. S bizonyos értelemben hoztam onnan mindent, ami megért bennem az előző korszakokban. A személyes viszonyt – Erdélyhez is (nevezhetnénk bármilyen más néven az ott-hont, az ismerős vidéket, a helyet, ahova tartozom), az emberekhez, akiket „szavazókként”, „erdélyiekként” neveznek meg a nyilvános vitákban. S akik számomra ismerősök, szomszédok, utastársak, emberek, akikkel közösen lakom be az otthonnak nevezett teret. Kik is ők? Polgártársak? Otthoniak? Van köztünk valamiféle közösség, és abban a közösségben – ha akarom, ha nem, ha tetszik, ha nem – benne vannak az egyetnemértéseink, vitáink, sőt ellenségességünk is. Az emberek, akikhez hozzátartozom, még akkor is, ha sokuk viselt dolgai elrémisztenek, tehetetlenségre kárhozzátanak, szégyennel töltenek el stb. A megélt személyesség kitágul, mint a hó, terjed, sugárzik. Ezt éreztem a beszélgetés alatt, ez irányította a gondolataimat. És úgy látszik, ezt közvetítettem is: a minden esendőségével, hibájával, kínjával együtt vállalt személyességet. A személyes Erdélyt egy olyan közönségnek, amelynek most Erdély az Orbán-rezsimet fenntartó fenyegetés. A bérszavazók világa. Hatása volt, nem is számítottam erre. Otthonom még az elutasítók és az előítéletes emberek számára, a magyar ellenzéknek az Orbán-rezsimtől retteggő tagjai számára is annak mutatkozott meg, ami: otthonnak. Belakható, megismerhető, személyes igényeink, vágyaink szerint alakítható térnek. Saját Erdélynek. Azok is elfogadták az így feltáruuló dimenziókat, akik évek óta elutasítanak otthon, saját polgártársaim, szomszédaim, ismerőseim: valamilyen okból ők is megértették, vagy legalábbis átértékelték, hogy közös dolgainkról beszélek felelősséggel. Fájdalommal is, bár kétségeim vannak, hogy a fájdalom a stúdió reflektorai előtt, a smink alatt láthatóvá vált. Valószínűleg nem, s talán ez is a fájdalom értéke. Nem kell látni, nem lehet vele közvetlenül szembesülni, súlya lépésről lépésre telepedik ránk,

hosszú megértési, feldolgozási, közeledési folyamat eredményeképpen. Két front emberei: a magyarországi, Erdéllyel szemben előítéletes nézők, és az erdélyi, Magyarországgal szemben gyanakvók találkoztak a Jusztal folytatott beszélgetés közönségeként. Csak én ismertem annak az okát, miért és hogyan jöhetett létre ez a találkozás. A korábbi hónapokban megélt személyesség hangja szólalt meg bennem, olyan tudást adhattam tovább vagy készséget mutathattam meg, amelyben én is váratlanul részesültem.

A tévés beszélgetés után újra csendbe burkolóztam. Kevés, de érdemi telefon- és levélváltás kötött a világhoz. Személyes témák, hangok szinte alig merültek fel. Szándékosan, célirányosan nyestem vissza a szárba szökellő személyességet. Hirtelen megértettem: a barátságok, a közelségek hiánya éppúgy érlel, mint a jelenlétük. Dinamikája van ennek. Akinek mindig van – az nem érti a nélkülözést. Aki szüntelen nélkülözik, az nem tudja, milyen részesülni valamiben, befogadni, azonosulni. Személyes történet ez megint. De mi történik akkor, ha kitágítjuk? Ha a szociális gondoskodás felől próbáljuk meg megérteni ezt a dinamikát? Mi kell ahhoz, hogy a sosem nélkülözők megértsék, belsővé tegyék, mit jelent a hiány? És mi kell ahhoz, hogy a rászorulók, a kiszolgáltatottak megtapasztalják, van biztonság? Mi történik, ha ilyen összeomlások és katarziszok rajzolják át a társadalmi viszonyokat?

Mindig mindent eltolsz a társadalmi felé, miért? – hangzana el a kritika és kérdés, ha baráti beszélgetéseink folytatódna. Nem tudom rá a választ. Egyszerű volna azt mondani, hogy menekülök magam elől. S valószínűleg volna igazság is benne. De – tenném hozzá magyarázatként és védekezés-ként – a közösségi szint mindig a személyes próbája. Vagy fordítva. Ami személyes szinten nem lehetséges, nem fenntartható, nem működőképes, az közösségi szinten sem lesz az. Megint oda jutunk vissza: lehetséges-e a „baráti társadalomelmélet”?

Javíthatatlan vagy – szólna megint a hang, amit most épp nem hallok, mert a csendet választottuk (választotta, s én rábíztam magam a döntésre) –, ráadásul neveltél is. Valóban nevettem, a Juszt-interjúban, többször, hangosan. „Hisztérikus a hangja” – írták a riport alá a kommentelők. Volt olyan is, aki azt üzenete, magánüzenetben: „végre” nevetek. Kényelmetlenül érzem magam így utólag a nevetés miatt. Akkor úgy gondoltam, oldom a hangulatot, felszabadulok nevetés közben, és ez másokat is felszabadít. De nem ez történt. Én kiadtam valami váratlan feszültséget, és ezzel ki-ki azt kezdett, amit tudott. Leginkább zavarba jött, vagy kényelmetlenül érezte magát. A nevetés kudarc most. De marad a kérdés: lehet-e felszabadulni? Személyesen és társadalmilag. Át lehet-e adni valamit a felszabadulásból, lehet-e ezt irányítani, ösztönözni? És pótol-e ez bármit: feszültséget, haragot, ellenségeskedést?

Talán meg kellene tanulni nevetni – alkudozom magammal. Próbálok felidézni a nevetéseimet – nem kecsgetek sikerrel. Másokét is előhívom: a csilingeléseket, a nyihogásokat, a röhögéseket. *Kevés volt ebből a tavalyi évben, nehéz dolgom van. Valami baj van a nevetéssel vagy a nevetés hiányával.*

Ha beszélgetnénk, talán megfejthetnénk, hogy mi. De most csend van, *a megfejtés későbbre marad.* Ha folytatódna a beszélgetések – szólal meg

bennem a kínzó kétely, és szégyellem magam a kishitűségért. Nem lenne szabad a személyességben kételkedni. Az emberi viszony alapja, hogy számítunk egymásra, hogy biztosak vagyunk a jelenlétben. Hogy a hiányban is felidézzük egymás hangját. Nem oly kudarcosan, mint a nevetést. Hanem azzal a bizonyossággal, amivel a fizika törvényei adott koordináta-rendszerben, adott világokban működésbe lépnek. Gravitáció itt így – mindig van. Ez a testek törvénye.

És a lelkek? Milyen a lelkek gravitációja? „Elvárásaim magasak. És természeteselek.” Idei beszélgetéseinket ez a két mondat zárta. A csendben ízlelgetem, mit jelent. Mit jeleznek az elvárások egymás felé? Hogy kapcsolódik egymáshoz az ige és az igekötő? Várni valamit, számítani valamire – ez ígéret, ez permanencia, ez jelenlét. El-várni ez kötelezvény, szabott irány, irányított viszony, két ember között kiépülő rendszer. Magas elvárások – azok milyenek? Igénye a jobbnak, a pontosabbnak, igénye a magunk vagy a másik meghaladásának? A holnap több, mint a tegnapi. Ez egy optimista végszó vagy egy még optimistább nyitány. Elvárások vannak irántam, magasak. Jó nekem. Van, mit meglépnem. És mindez természetes. Lényegi? Velem született? Könnyű? Megkerülhetetlen? Természetes! Nekem is vannak elvárásaim mások iránt? Várakozásaim mindenképp vannak. A magasság iránt igény és vágy is van bennem. Azt nem tudom, hogy el- vagy meg-várom-e barátaimat, társaimat. Csak most tanulom ezt a személyes világot. Nevezzük barátságoknak, szerelemnek, Erdélynek – bárminek, amiben az egymás iránti figyelem irányít, diktál mindenekelőtt és -fölött.

103

Végel László

„Mural-csata” és „ökológiai felkelés”

A perek századának nevezi Kundera a 20. századot, ám nincs kizárva, hogy a 21. századot az anonim félelem századának nevezné. Míg az egypártrendszerben a polgár ismerte félelme tárgyát és nevét, pontos elképzelése volt arról, hogy miért fogják perbe, addig újabban a félelem elvesztette gerjesztőjének nevét, pere egyre inkább karkai jelleget öltött. A polgár retteg a bevándorlóktól, illetve a migránsoktól, még az is, aki soha életében nem látott egyetlen migránst sem. Még az is retteg a keresztény kultúra pusztulásától, akitől a keresztény kultúra távol áll. Többé a polgár nem tart a szomszéd vagy a munkahelyi besúgótól, az okostelefonjában garázdálkodó ismeretlen kémszoftvertől tart. Az ellenség elvesztette személyes jellegét. Pár évtizeddel ezelőtt környezetünkben a tőke tulajdonosának volt neve és arca, mára viszont a bonyolult hálózat segítségével uralkodó tőke névtelen lett. A harmincas években a kelet-közép-európai és a balkáni országok fegyverkeztek, ám a polgárok tudták, hogy ki az ellenség: a szomszéd az, vele

volt elszámolnivalójuk. Ugyanezek az országok most is fegyverkeznek, de a polgárok nem tudják az ellenség nevét és helyét. Az ellenség is arctalan lett. A hatalom megőrzésének legfontosabb eszköze, hogy mekkora anonim félelmet tud gerjeszteni.

Az ismeretlentől való félelem sajátos struktúrát szült: stabilizálta a hatalmat és relativizálta a kritikus gondolatot. Lehet, hogy mégis igazat kell adnom azoknak, akik szerint a bársonyos forradalmakat követő bársonyos autokrácia bársonyos behódolást szül. Az új ellenzékiek jelszava: „Legyünk bátrak, de erről senkinek sem kell tudni.” Az sincs kizárva, hogy ez a bársonyos behódolás permanens gyűlölettel van kibélelve, amelyről Kosztolányi írt egyik remek karcolatában, egy nyolcéves olasz kisfiú a műtőasztalon az érzéstelenítés hatására elkábítva anyanyelvén azt kiabálta, hogy jönnek a németek. Félelmében nyöszörögve és jajgatva ejtette ki a szavakat. Üres óráinkban csak tréfából játszunk a nemzetesdit, a gyermekek pedig még álmaikban is folytatják ezt a „játékot”, jegyezte fel Kosztolányi. Állítása némileg módosítva manapság így hangozna: mi csak hatalmi harcból és a parlamenti helyekért vívott küzdelemben játszunk a nemzetesdit, amely beköltözik a gyerekek álmaiba, vagyis egy ismeretlen háború folytatódik az idegrendszerünkben.

Az idegrendszerben folyó háborút tárják fel a belgrádi és az újvidéki muralcsaták is. Huszonéves belgrádi és újvidéki fiatalok a lakóházak épületére festették a Hágában háborús bűnösként elítélt, a srebrenicai genocídium végrehajtójának, Ratko Mladićnak az arcképét. Természetesen a mellette levő szövegben Mladićot szerb hősként ünnepelték.

104

A háborúellenes aktivisták el akarták tüntetni a falfestményt, de a rendőrség nem engedélyezte, amit több rendszerkritikus közíró döbbenetesen vett tudomásául. Hogyan lehetséges, hogy az EU-ba igyekezve Szerbia rendőrsége egy háborús bűnös falfestményét védi? A szerb kormány kényes ügygel nézett szembe, hiszen nem csupán a magukat patriótáknak nevező fiatalok tagadták a genocídium tényét, hanem Miroslav Dodik, a boszniai Szerb Köztársaság első számú politikusa is, aki rendkívül jó viszonyt ápol a jelenlegi szerb politikai elittel. Szinte nincs olyan rendezvény Szerbiában, amelyen Vučić mellett ne szerepelne a Putyin elnök bizalmát élvező Miroslav Dodik, aki ugyanakkor szívesen látott vendég Budapesten is, sőt ezekben a hetekben Orbán Viktor Szijjártó Péter társaságában tisztelgő látogatást tett nála. A Laktaš nevű településen készült közös fotón látszik, hogy a politikusok pezsgőspohárral a kezükben igen vidámak voltak. Dodik megköszönte a magyar politikusok megértését és támogatását, majd elégedetten bejelentette, hogy a jó barátokat mindig szívesen megvendégelik. Nem tudom, miről tárgyaltak a vendéglátók és a vendégek, meglehet, hogy csak napi politikai, geopolitikai vagy gazdasági érdekekről volt szó, esetleg olyan diplomáciai lépésről, melynek céljával nem vagyok tisztában. Kosztolányi nyomán azonban azzal folytatnám, hogy ami a politikusok számára „csak” napi politikai taktika, az tartósan beköltözik az új nemzedékek idegrendszerébe. Ebben az „apróságban” rejlik a magyarázata annak, hogy miért rajonganak a belgrádi és az újvidéki huszonévesek egy tábornokért,

aki 1993-ban, amikor ők még meg sem születtek, levezenyelte a srebrenicai mészárlást?

Ezek után mi joggal tiltsa be a szerb kormány a Ratko Mladićot ábrázoló falfestményt, ha Mladić oltalmazóját, Miroslav Dodikot befolyásos politikusok elismeréssel fogadják?

Mladić a volt kommunista tábornok és a boszniai haderő parancsnoka ártatlan boszniai muzulmán polgárokat, vagyis idegeneket, ahogy ő mondta, „iszlám fundamentalistákat” küldött a srebrenicai tömegsírokba. A falfestményt rajzoló huszonéves fiatalok soha életükben nem találkoztak iszlám fundamentalistákkal, sőt azt sem állítják, hogy közvetlenül veszélyeztetik őket.

A Mladić-falfestmény lett az idegenek elleni háború metaforája.

A belgrádi és az újvidéki „mural-csata” a szerbiai „ökológiai felkeléssel” folytatódott. Tüntettek a folyók, a levegő és a termőföldek védelmezői és az urbánus maffia károsultjai. Az elmúlt tíz évben a Szerb Haladó Párt fölényesen nyerte a választásokat, a tömegek időnként tüntettek ellene, ezek voltak a híres-nevezetes „belgrádi séták”, amelyeket nem kellett erőszakosan meggátolni, nem kellett a rendőrségnek beavatkozni a vidám hangulatú tüntetések menetébe. Vučić államelnök a tévében mosolyogva nyilatkozott róluk: tüntessenek addig, amíg kedvük tartja.

A tüntetők követeléseit a kormányzat nem vette figyelembe. Ezt követően Szerbia másfél évig csendes, újra csendes lett, úrrá lett a félelem és a tehetlenségérzés, úgyhogy az uralkodó párt az egyik fölényes parlamenti győzelme után magabiztosan írta ki a 2022-ben sorra kerülő tavaszi elnök- és rendkívüli parlamenti választást. Biztos nyeresre állt!

A polgárok azonban legyőzték a hatalom által gerjesztett külső félelmet, megfélemlítést a migránsokról, Koszovóról, a külső és belső ellenségről, a kémiszoftverekről és a totális ellenőrzésről. Fellázadtak a kezdetben szintén békés tüntetéseket szervező természetvédők. Mivel azoknak nem volt következménye a mintegy ötven természetvédő szervezet elhatározta, hogy lezárja a szerbiai hidakat, a nemzetközi közlekedési gócpontokat, és követelték a parlament által meghozott népszavazási, valamint a tulajdonkiszajátítási törvény visszavonását.

A polgárok tudatosan szegték meg a törvényeket. Egyik-másik városban a rendőrség durván közbelépett, vagy pedig – a tüntetők állítása szerint – a hatalmi párt provokátorai léptek színre, akik például Šabacban botokkal verték a tüntetőket, és tőrőgéppel rontottak a tömegekre. Vučić kormányfő bejelentette, hogy nem hallgat az utcai zsarolásra, és a parlamentben hozott törvényeket akár az élete árán is aláírja.

Az állam farkasszemet nézett a polgáraival.

A következő szombaton az előzőnél sokkal tömegesebb tüntetésre került sor. Két óra hosszára lebénították Szerbiát. A beszámolók arról szóltak, hogy különböző világnézetű és korú polgárok fogtak össze. A kormánynak sikerült egységesítenie az erősen megosztott szerbiai társadalmat. A rendőrség a második útlezárás idejére egyszerűen eltűnt a színhelyekről, de működtek az arcfelismerő kamerák. A magasban drónok köröztek. A rendőrség az elő-

ző nap folyamán felkereste a természetvédő aktivistákat, és figyelmeztette őket, hogy törvénytelen akciókat szerveznek, amiért bíróság elé állítják őket. A miniszterek sorra megbélyegezték a tüntetőket, néhányan fasiszta erőszakot is emlegettek.

Ekkor fordult a kocka. Vučić elnök meghátrálásra kényszerült: váratlanul bejelentette, hogy mégsem írja alá a törvényeket, hanem javasolta, hogy a parlament vonja vissza. Ezután kínos volt nézni a parlamentbe érkező, kamerák elől menekülő honatyákat, akik megszavazták a törvény visszavonását. Egy részük azt nyilatkozta, hogy éppen nem volt jelen az előző szavazáson, és nagy bátran hozzátette: ha jelen lett volna, akkor biztosan nem szavazta volna meg. A másik rész pedig szemrebbenés nélkül vonta vissza azt a törvényt, amelyet pár nappal előbb megszavazott, és kijelentette, hogy ez így van rendben. Vučić egyszerűen nevetségessé tette őket, ettől kezdve komikus operetthősökre emlékeztettek.

Kiderült azonban, hogy a tüntető tömeg egy része továbbra is elégedetlen, úgyhogy a következő szombaton zuhogó esőben és szélvihárban vagy ötven szerbiai közlekedés gócponton leállították a szerbiai közforgalmat. Kiderült, hogy a tömeg nem elégszik meg ennyivel, hanem követeli, hogy tiltsák meg, hogy a Rio Tinto és más külföldi és hazai érdekeltségű cégek folytassák az államnak jelentős tőkét biztosító lítiumbányák megnyitását, amivel ökológiai katasztrófát okoznának. Nem fogják megengedni, hogy a multik elüldözzék a földjeikről a kelet-szerbiai parasztokat. A béketűrő szerbiai parasztok is fellázadtak. A követelések száma növekedett, a tüntetők egyre hangosabban emlegették a környezetszennyező kínai ipari létesítményeket, amelyekből a Vajdaságba is jut. A régi Kína-barátság egyszerűen szertefoszlott. Levegő, víz és termőföld! Ezekben a napokban e három szóból álló csatakiáltás visszhangzik Szerbiában. A polgárok legyőzték a félelmet, és szembeszálltak azzal az anonim, elszemélytelenített hatalommal, amelynek tőke a neve. E sorok írásakor is folytatták a szombati tüntetéseket. Lezárták a kormány épületébe vezető utcákat. Az új esztendőben is folytatjuk, jelentették be.